

SENEGAALI JAMAANE
Xabiila Baane - Anniye Baane - Sondon

Kanda be ga sikki do yaxare,
koren do leminaaxu batte

AGENZIA ITALIANA
PER LA COOPERAZIONE
ALLO SVILUPPO

Version Soninké

ME-MUGI XANNE
KATTA YAXARUN
SENBENDE SU DANBE

SOMMAIRE

RO RAQQE Madamu Mariyama Saari, Kanda be ga sikki do yaxaren, koren do leminaaxun	5
Na moxo baanu kini yugun do yaxaru	8
Na senbende katta yaxarun buruxa	9
Na yaxarun waajibinin tanga killen kaara xo yugun waajibinin ga tange moxo be	9
Na senbende su katta yaxarun buruxa, a ga giri sere, fedde ma gollifnanka danbe su.....	9
Na yaxarun kuuranden sahandin do i dagayen ɗa kaane, kuudo i na katta yugun waajibinin terendini do na i munnafa bagandi	10
Feeru kuudo na saareyen tanga	10
Na gannin wariyu ku do laadan ñan moxoni beeni soron ga da a raga nan ti ke tagaadi yan fasu ke tagaadi ya	10
Na yaxarun munnafa bagandinden wara, a ga ña moxo su, do i du-gaagande	11
Na yaxarun senbenden buruxa politikin kaaran do jamaanen fiinin terende.....	11
Nan katta jamankafo gollun su kitta do nan katta jaman gollun su terendini a ga ña siginda su jaman falle.....	11
Nan ña i fankan da seega ya jamanfalle do nan kafi duna feddu xooron gollu.....	12
waajibini beeni ga kini yugun ɗa na i meeni kini yaxaru katta fo be ga tarjana i remmun jamaanen saare remmaaxun ɗa.....	12
Na i geesu i golli muuriyen noxo, nan katta xararɗa do na waale kita a ga ña xarankan danbe su noxo, debindaara xo debi xooron noxo	13
Na a kaba do na torɗen saxundi golli xatande su ga saqa noxodunfillaaxun do tuumeye be gan siri katta saareyen do saareyen falle	15
Na koren loojurunin do sigirexe gollen kaaran deni doome, na leminan tugunnun koroosindi dingiron wuñinden do na i kuuranden nawondi	15
Na yekkoye sigindi yugo do yaxare naxa katta jaarekaanin munnafa bagandinde	15
Nan katta sumundindu do soxan surumaadu kitta, do xadi gaagandi feerun do yaaxaranqaraaxu beeni gan siri	17

« NA SENBENDE KATTA YAXARUN BURUXA »

Madamu Mariyama SAARI
*Kanda be ga sikki do yaxaren,
koren do leminaaxun*

RO RAQQE

Ke kitaabi kallarjunte ni taabandi xoo-re ya katta o jamaanen birenbe a ga duje na me mukke be ga terjana yaxarun senbenden sifanin su buruxanden na a yanba. Me mukke be ga kite desanburu 18, 1979 siine, Senegaali ga da i mandaragayen ro a yi 1975 siine. Ken me mukke da a koyi golle be ga dabari 30 siine falle nan giri kuwa be ga sikki ti yaxarun xibaare Duna Jamaanun Kafon ga da a sigindi gelli 1946 siine kuudo na yaxarun sigiraxen koroosi do na i haqqun yanba.

Fo be gan fujo tanjikke siine a mandaragayen falle 185 jamaane 191 noxo i da laahidun wutu nanti i wa a saritini tangana. Ke me mukke be 30 kuta ga a di a na sigiraxa xoo-re ya duna jamaanu saritinin noxo kun ga terjana haadama remmen haqqu.

A wa yillene na yaxarun haqqu sahanon koyi na haadama remmen senbende maana fatanfansi do na jamaanu beeni ga gemu ke me mukke na i gollun saxumoxo koyi. Defundaade, me mukke ke da fiini sikki ya xufu i ga ni: jamaanen remmun haqqu do yaxaru sigiraxe kiiten kaara, jiidie do naamen ga da battu beeni toxo yugon do yaxaren naxaaxunin ŋa. Kanda be ga sikki ti yaxare, koren do leminaaxun a wa koyini ti ke golle be ga dabari nanti yugun do yaxarun yekkoyen digaamen tonten saqqa killen ya kamma. A sigi ti na soro ku faamundi ke kiitin surumaadi xoo-re ya a su nta xo yaxarun nan bogu ti o xannun.

Ken golli baane a ga safe o xannun noxo nan saxu xotti xerexerenton kamma a ga haadamaremmen yimme haqque ma tagaadi do tagefoonin naxan yekkoye koyini a ri i waxatin ya.

A ŋa surumaadi sire ya Fanka ke da birenbe a ga a mulla jamaanen remme su a tuwaaxun ga da fofo baga a nan kato xottu ku faamunu na a ŋa i xalle kafini ke me mukke ga da fiini beeni xilli xo telerjoyen do yekkoyen do tagaadin kaara a ga ni kuurayi duumanten kitaye.

N wa bareke saxundini soro beeni ga kafi na ke kitaabe dabari xo o xannu tuwaana xoro do Itali golliŋan ka be ga sikki do kuraayen a ga da i kitten kafu golle ke.

N wa gango terjana jamaanen sikkaano, jamaanen dandoore kafoni, deemandaanon naaburen kaara do kafoni beeni ga fanqene haadamaremmun da na a saxu i deemanden kamma do yanbande be ga katta ke kitaabe kuudo soron su na a kita a ŋa debinlemmun ma debi xoro kaara.

Na yaxarun do leminan yaxaren haqqun tu do na i sigindi a wure ni na kuurayi duumanten do fo siren ya killen saxundi.

JAMAANU BEENI GA KAFI KE ME MUGI XANNE

O ga na a raga nan ti Duna jamaanun kafon sariti wa yillene haadama remmen haqqi kaananko sahandini, hooraaxun noxon do haadama remmen jaaten do yugon do yaxaren naxa yekkoye haqqun kaara,

O ga na a raga nan ti Duna muuman dantaxinde be ga tarjana haadama remmun haqqun wa senbendinbalaaxun sahandini a wa tini haadama remmun su saareyun ni baane i nan yekka hooraaxun do haqqu kaara. Nan ti sere su rawa kun haqqu do kun hooraaxun beeni ga korji falle tirindini, sere ga ma bogu sere, sakkati tagaadin kaara,

O ga na a raga nan ti Jamaanu beeni ga da i kitti battun ro duna me mugi xannu beeni ga tarjana haadama haqqun, i nan siri sikki do yugon do yaxaren naxan haqqun yekkoye ken ña ti kotokotaade, jaman kafo, naame, jamaanen saare remmaaxun do politikin kaara.

O ga na a saxundi duna me mugi xannu beeni ga wuti Duna jamaanun kafon noxon do gollifiñanka xerexerento beeni gollen ga saqqa yugon do yaxaren naxan yekkoyen yanbaye.

O ga na Duna jamaanun kafon do gollifiñanka xerexerento digan legeru, dantaxindun do tojyonu wutu katta yugon do yaxaren naxan yekkoyen yanbaye.

Xa, haribi ku surumaadu ga wuti moxo su yaxarun wa finna senbenduxoon su walla.

O ga na soron simmandi nan ti yaxarun senbenden wa haqqun yekkoyen sooxini do haadama remmun hooraaxun doroyen, a wa yaxarun kabana kafini i jamaanun biremon terende, xo yugun moxo, politiki, kotokotaaden do naamen kaara. A wa jamankafon do koren kuureyen kabana do nan sigi yaxarun ga waasene i jamaanun do duna muuman nafana i senben haqqe,

Xa haribi, o jooti nan ti korin noxo, yaxarun taqqun ni fonne ya yigande, jaarekaani, xarajje, araayinden kafini gollu kitande do haajunu tanani yaaxabagandinde.

A ga xura o da nan ti duna kotokotaaden taxandi moxo kurunba siginden ga saqqa yekkoyen do killen kamma, a wa yugun saxu faten ji do yaxarun naxan yekkoyen yanbayen deemaana.

O ga a koyi nan ti senbende na, xillun naxa, xillin xanuyinbalaaxu danben su, na senben taaxu jamaanen kamma kuudo na a mara, na jamaanen mara na a saxundi kotokotaaden kamma, nan xenu sere, na wandi jamaanen raga ma na senben taaxu a yi ma na an sefen rondi jamaanu tanani tere moxon noxo, ku su nan siri buruxene kuudo yugon do yaxaren nan katta i haqqun kitta moxo be gan siri.

O ga a sahandi nan ti duna jamun do a saxiron tanlan xotonde, sooxirani beeni ga duna noxon walle, kappanlengaaxu jamaanun su naxa a ga ña i tere moxo su jaman do kotokotaaden kaara, a su gajan yokku buusinden fo timmante, sakkati, gajan yokki burun duna jamaanun koroosindi xalasanten kamma. Kiiten saritinin batiyen sahande, yekkoye jamaanun naxa do baane su munnafan kitande kappanlengaaxun noxo do xabiilani beeni ga jamanfalle maranden wure, na i haqqun sigindi do na i deema kuudo i na katta i marandi moxon sugandini do na i yimme kita kafini jamaane su doroye do na a muuman toxo ke su wa kuurayen nawondini kotokodaaden do jaman kaara ken moxo baane a wa yugon do yaxaren naxan yekkoyen deemana.

A ga xura o da nan ti Jamaanen muuman kuureye, duna tere moxo siren do jamu kitanden da yaxarun kappen fataaman ya tirindi, i do yugun su yekkoye a ña dingiron su.

O ga da a raga o kiilu yaxarun kappen ña koren biremoxo siren do jaman kuureye, a ga ma tuwi sirin hari ke lenki, saareyen munnafa jamankafo noxo do saaraanon sigira koren do lemunun marande kaara kafini o ga na a tu nan ti yaxaren sigira saareyen noxo, ken ranta a ñaana o ga a senbene. O ga na a tu nan ti lemunun maranden da yugun do yaxarun sigiraanin taxandinden tirindi do jamankafo muuman.

A ga xura o da nan ti yugon gannin sigira koren do jamankafon noxo, a nan fotonta yillene xo yaxaren xallen moxo selli o ga a mulla na yekkoyi soobe sigindi yugon do yaxaren naxa,

O ga na wakkile na duna dantaxinde katta yaxaraaxun senbenden buruxanden wurundi, kuudo ken nan katta ñaana, na feeru wutu katta ken senbende buruxande, a ga ña a danbe su do a siifani su,

I da me mugu katta fo be ga riini :

TAXANDI FANA

GUDA FANA

Katta ke me mukke, wure be ga kuni « senbende katta yaxarun » a tanana taxandinden su, xatande ma fo bakki taqquen ma xenpende be ga saqqa tagaadin kamma a legerin ga ni na a tuwiye, a munafan bakken do a terenden naqqasi yaxarun da, a ga ña a sigira su yexun kaara, na a saxu yugon do yaxaren naxan yekkoye, haadama remmen haqqun do a taqqi fano politiki, kotokotaade, jamankafo; naamen do jamaanen saare remmaaxu kaara ma dingira tana su.

Guda 2

Jamaanu beeni ga kafi wa yaxarun senbenden danbe su xajafini, i da me mugu nan ti i wa jokkini do feeru su beeni gan siri wutini, leeleye ga nta a yi katta daga moxo be ga yaxarun senbenden buruxana, kuudo ken nan ña, I da laayidun raga nan ti :

Na moxo baanu kuni yugun do yaxaru

- a) Na a safa i saritinin saaxaman noxo ma luwa tana su gan fatanta, yugun do yaxarun naxan yekkoye, selli ken ga ma ña fina, na a terenden sahandi ti killen kaara ma feeru tanani beeni gan siri ;
- b) Na feeru wutu luwan kaara ma feeru beeni gan siri telle doome, torjun ga saqqa i kamma selli a ga na a tirindi, a ga yaxarun senbende su kabana ;
- c) Na yaxarun haqqun tanga luwan kaara i do yugun xallun ga ni baane do na dango ro, ti jamaanen kiitiraani beeni ga rawa sikki do a yi do jaman gollikaani tanani, yaxarun tangande katta golle su ga tanana senbende ;

Na senbende katta yaxarun buruxa

- d) Na du tanga senbendi golle su ma ñanmoxo ga tarjana katta yaxaru do na feere dabari kuudo fankan gollinjanjaanon do fankan gollikaanin nan sigi do ken batte ;
- e) Na feerun su wutu kuudo na yaxarun senbende buruxa, a ga ña sere, gollinjan fedde, ma gollika su ;
- f) Na feeru beeni su gan siri wutini, luwan kaaran ga kafini a yi, kuudo na luwan su, sariti, laada ma naame na a yilla ma buruxa, a ga tarjana yaxarun senbende ;
- g) Na tere moxoni beeni su ga tarjana kiiten kaara, a ga ni yaxarun senbende na a yilla.

Na yaxarun waajibinin tanga killen kaara xo yugun waajibinin ga tange moxo be

Na senbende su katta yaxarun buruxa, a ga giri sere, fedde ma gollinjan danbe su

Guda 3

Jamaanu beeni ga kafi, i wa feeru wuttu dingiro ku su, sakkati ku dingiro, politiki, jamankafo, kotokotaade do laadan kaara, feeru beeni gan siri, luwan kaara ga kafini a yi, kuudo na yaxarun kuureyen do i kaana dagayen na katta ñaana, ma i wa munnafa kita haadama remmen haqqun do i taqqun kaananko i ga saqqa i do yugun yekkoyen kamma.

Guda 4

Dugundi feeru xerexerento beeni ga wuti katta yugun do yaxarun naxan yekkoyen ga jawono a ma wuti xo senbendi kille xo a ga fatanfansi moxo be ke me mukke noxo. Xa a ga ña moxo su, a ga fo be saarana a nta siri yekkanbalaaxu ma fatayen sabatindini; kun feeru nan siri buruxene ya gelli dimma be anniyu katta yekkoyen ga kite.

Na yaxarun kuuranden sahandin do i dagayen rja kaane, kuudo i na katta yugun waajibinin terendini do na i munnafa bagandi

2. Jamaanu beeni ga kafi na feeru dantanton wutu, kafini feeru beeni ga ke me mukke noxo, i ga tarjana saareyen tangande, ken nta ragene xo senbendi golle.

Guda 5

Jamaanu beeni ga kafi wa feerun su wuttu i gan xawa kuudo :

- a) Na wari moxonin do ñan moxoni beeni ga saqqa yugon do yaxaren kamma na i yilla, kuudo na katta wariyu ku do laadan gollun buruxa ma a do fo tana su gan xawa i ga saqqa tagaadi baane roxonde ma a wutten rja kammu tagaadi tana kamma, ma xa ñan moxo be ga saqqa yugun ma yaxarun kamma ;

Feeru kuudo na saareyen tanga

Na gannin wariyu ku do laadan ñan moxoni beeni soron ga da a raga nan ti ke tagaadi yan fasu ke tagaadi ya

- b) Na feere dabari kuudo koren maranden na faamundi siri nan ti saareyen kafini jamankafo gollen ya, na a tuwindi nan ti a na yugon do yaxaren ya naxa i ga mulla na i remmun mara do na i xooroyen koroosi, na a raga nan ti a ga ña moxo su lemunun nafan ya ni fin kaananke.

Guda 6

Jamaanu beeni ga kafi wa feeru su wuttu i gan xawa kuudo, luwan ga kafini i ya, i na yaxarun jaagunden do i du gaaganden buruxa.

TAXANDI FILLANDI

Guda 7

Jamaanu beeni ga kafi wa feeru su wuttu i gan xawa kuudo na yaxarun senbenden buruxa politikin do jamankafo kaara jamaanen noxo, sakkati a ga i deemana i do yugun ga na yekka, i na ku haqqu kita :

- a) Nan kafi sugandindun su do jamaanen soron xan kitanden su do i nan katta ñiini xan muuraana dingiro beeni su ga di ;

b) Nan kafi ku beeni ga jamaanen tere killun sigindini politikin kaara do i ga a terendini, na sigira kita jamaanen gollikaanin di, do nan katta golle su kitana, a ga ña sigira su fankan noxo ;

c) Nan kafi feddu do kafooni beeni ga fankan dandoore, i ga gollini jamankafon da do jamaanen politiki.

Guda 8

Jamaanu beeni ga kafi wa feeru su wuttu i gan xawa kuudo yaxarun do yugun ga na yekka, senbenden ga nta a yi, i na katta ñaana i jamaanen da seega jamanfalle do nan kafi duna feddi xooron batuni.

Guda 9

1. Jamaanu beeni ga kafi wa haqqun kinni yaxaru i do yugun xallun gan yekka katta jamaanen saare remmaaxun kitande, a faraaxunden do a marande. I wa a xotondini nan ti hari nan yexi riyaana, ma na kappanlemman jamaanen saare remmaaxun faraaxu yexun noxo, ken ranta yaxaren jamaanen saare remmaaxun yillana, ken ranta a ñaana turjaranke, ma na a ñonqi a ga kiinen jamaanen saare remmaaxun wuttu.

2. Jamaanu beeni ga kafi wa haqqun kinni yaxarun i do yugun xallun gan yekka katta i remmun jamaanen saare remmaaxun ɗa.

TAXANDI SIKKANDI

Guda 10

Jamaanu beeni ga kafi wa feeru su wuttu i gan xawa kuudo na yaxarun senbenden buruxa ma i do yugun ga yekka haqqun kaara, sakkati xararɗe, na a saxu yugun do yaxaren naxan yekkoye :

- a) A su nan baano geesunde katta golli xararɗe, nan katta roono xararɗu do na waalen deru kita xarankaani su danben noxo, a ga ña kutiyu wurerankon noxo ma debi xooron noxo, ken yekkoyen nan siri ñaana leminan xarankaani, jaman xarankaani, yaaxaranqaraaxun xarankaani, golli xarankaani do yaaxaranqaraaxun xaralan xooro, do xaran feeru su ga katta dabarini kuudo na golle kita ;
- b) Nan katta xarankillu baanu dabari a su da, waali wutti baanu, xararɗundaano tuwinto xo kuttun moxo, na xaran dingiron do surumaadu siru kita ;
- c) Na ñan moxoni ma tere moxon bure buruxa katta yugun do yaxarun sigirani a ga ña noqqu su, a ga ña xaran danbe su, na yugun do yaxarun xararɗunden yaamari do xaran moxoni tanani i ga ke anniye timmandini, na yille xaran kitaabun do xaran killu ku wure guuga na xaran feerun kurunbaxundi ;
- d) I ku feeru baanu na kite katta deemandun kitande do newondaadu tanani su ga katta xararɗen ɗa ;
- e) Ku feeru baanu katta xarankilli duumante, kafini surumaadun xararɗe kuudo na fo bogu bera be ga yugun do yaxarun naxa xararɗen kaara ;

Na i geesu i golli muuriyen noxo, nan katta xararɗa do na waale kita a ga ña xarankan danbe su noxo, debindaara xo debi xooron noxo

- f)** Na fo bogu yaxarun xararɗen wallen jaate do na xaran killu dabari yaxannun do ku beeni ga da xararɗen wara fane ;
- g)** Ku feeru baanu katta du xaayayu do fatanbakken xararɗen ;
- h)** Nan katta xibaari xerexerento kitta tarɗana xararɗe be ga yonkin sahan kitande nowondini do koron biremoxo siren sahande, kafini xibaarinden do torɗondu katta yaatasaareye.

Guda 11

- 1.** Jamaanu beeni ga kafi wa feerun su wuttu i gan xawa kuudo na yaxarun senbenden buruxa gollen kaara ma yugun do yaxarun wa yekka haqqun xo :
  - a)** Golli kitanden taqqe, a ga ni taqqe be ga ranta waasene kinini haadama remmun su ya ;
  - b)** Haqqi baane katta gollen kitanden newoyu, kafini sugandindi moxo baanu gollen kaara ;
  - c)** Na katta gollin xabilan sugandini do golle, kaana dagaye, gollen sabatiye do golli mison su kafini i ñan moxoni, gollen xararɗe do golli saagaye ken do xararɗunde, duruxotoye gollen kaara do xaran duumante ;
  - d)** Kille na kite goliñan tugaadin yekkoye kafini golli mise, jonko baane gollu beeni ga sifa baane a ña gollen xensenden xa kaara ;
  - e)** Kille na kite haadama remmun tangayen kaara xo gollen tuumayen tugaadi, gollinbalaaxu, watte, leebun do xasoyen ma fofo su ga katta goliñanbalaaxu su ken do tuuma kooton tugaye ;
  - f)** Kille na kite sahan tangaye do goliñan moxonin koroosiye ken do jiidiyen sorogoye.
- 2.** Kuudo na yaxarun senbenden kaana xata na a saxu i yaxun ma i lendunjaxaaxun kamma ken do na gollen sigindi i da, jamaanu ku da ku laahidunu wutu :
  - a)** Na xatanden kaba a ga gilli nuxuntaaxun ma lendunjaxaaxen tuumaye do fasonɗuntaaxun katta gollin xatandu beeni ga saqqa yaxun kamma, torɗun ga saqqa i ya ;
  - b)** Na tuuma kooto tuganton dagandi ma i me deemandu kini koren ɗa a na ñi kumeyen ga nta golli fanan kaara, gollen noxon dallayen munfafani ;

c) Na haadama remmun deemandi killi wajabintan newondi kuudo na saraanon deema i ga i kaadun gollun do i gollifan kaanin gollun derjane doome do i kitti kappe jamaanan gollen noxo a ga bakka ti lemunun xalifandi raxo dabariyen do i gaboye ;

d) Na yaxarin nuxunton tanga bawoni a xura nanti gollen ni fi bure ya.

Na a kaba do na torjen saxundi gollu xatande su ga saqa noxodunfil-
laaxun do tuumeye be gan siri katta saareyen do saareyen falle

Na koren loojurinin do sigirexe gollen kaaran deni doome, na leminan
tugunnun koroosindi dingiron wu'indan do na i kuuranden nawondi

3. Luwani beeni ga yaxarun tangana ke guda noxo ma i ga ri i wure guuga waxati su na a saxu tuwaaxu xereserenton kamma i na yille riini i faayi, na i buruxa ma na i sanqi haajunin ga na a tirindi.

Guda 12

Na yekkoye sigindi yugo do yaxare naxa
katta jaarekaanin munnafa bagandinde

1. Jamaanu ku beeni ga kafi i wa feerun su wuttu i gan xawa kuudo na yaxarun senbenden buruxa katta jaranden kaara. Ma i wa katta jaarene jaarekaanin noxo xo yugun moxo ken do fo be ga katta yaataasaaraye.
2. Xo ke guda kammudunke ga da a riti moxo be ma jamaanu ku ga da deemandu kini i ga rawa ñaana xafu yaxarun da i nuxuntaaxun noxo, saareyen dimma do saare falle kafini yigandindi moxo gemunte noxon xooroyen do sugundinden waxati.

Guda 13

Jamaanu ku beeni ga kafi i wa feerun su wuttu kuudo na yaxarun senbenden buruxa dingirani tanani beeni ga terjana kotokotaaden do bireyen kaara ma yekkoye wa kitene yugon do yaxaren naxa fo be ga katta :

- a) Koren deemanden kiteyen ;
- b) Banki tanbonin kiteye, goroxo ken do tanbo kitanden sifani tanani ;
- c) Wudintan sangun kappe, duxayayu do fofo su ga terjana naamen.

Guda 14

1. Jammanu beeni ga kafi da xotani beeni ga debinlemmun yaxarun kamma raga siri ken do sigi raxa xoore be kun yaxaru ga ñaana i koron bireyen da kotokotaaden kaara xo i ga golle be dabarini noqquni beeni xaalisi ga nta. I wakkile na feerun su wutu kuudo ke me mukke digan taanin nan wuru yaxaru beeni ga debilemmun ña.
2. Jamaanu ku beeni ga kafi da feerun su wutu i gan xawa katta debilemmun yaxarun senbenden na i deema yugon do yaxaren naxan yekkoyen kaara i ga kafini debilemmun kureyen do i munnafani. Ken falle i wa i deemana i ga :
  - a) Kafini kureyen gollun dabarinden do i yaxabagandinde sigiranin su ;
  - b) Nan katta telle jaareka sirun ña kafini, na xibaarun kita, araayinin do deemandu i ga terjana yaatasaareye ;
  - c) Nan munnafa kita koren deemandun kaara ;
  - d) Na xaraññunden su kita a ña xaranla tugunne ma fo tana kafini xannun xaraññen kaara. A do nan katta munnafe ti jaman kafo deemandu do i yanbande xo fo be ga fo kappu i tuwaaxu xerexerento ;
  - e) Na deemandi feddun do koperatiwunin sigindi kuudo na yekkoyen rindi warijaxon kiteye kotokotaaden kaara a ña golle be muson ga do a batte ma dudadun golle ;
  - f) Nan kafi kafon gollun su ya ;

- g) Nan katta tanbon wuttu xo soxan tanbonin ken do jaagunden killu do tuwaaxuni beeni ga do i batte. Na a me sigiraxe kita ñiiñon do soxan teeni faraaxundun noxo do kurayin gollu beeni ga ñaana debilemmun kaara ;

Nan katta sumundindu do soxan surumaadu kitta, do xadi gaagandi feerun do yaaxaranqaraaxu beeni gan siri

- h) Na biremoxo sirun kita xo fo be ga katta dingira, senoye, kuran do jin kitande, dagan nan riyu do xibarindi killu.

TAXANDI NAXATANDI

Guda 15

1. Jamaanu ku beeni ga kafi i duɗe yugon do yaxaren yekkoyen ɗa luwan kaara.
2. Jamaanu ku duɗe na sigiraxe kini yaxaren ɗa kiiten kaara xo yugon moxo do na kun me katorɗun kini a yi a ga sikki ken raxe. I duɗe xadi na haqqu kini a yi fo be ga terjana naaburun tigitinde do na ken moxo baane dabari a da fofo ga katta kiiten sigirani ken kille noxo.
3. Jamaanu ku gemu nan ti layidu safante ma fo tana su ga ni duudan xalle a ga katta ñaana fofo a ga saqqa kiiten ya kamma ken ga yaxaren taqquen roxondini i nan fotonta ñaana xo xafun ya.
4. Jamaanu ku duɗe na haqqu baanun kini yugon do yaxaren ɗa xo fo be ga katta haadama remmun duran dagan nan riye do i birenoqqun do i dingiran sugandinde.

Guda 16

1. Jamaanu ku wa feerun su wuttu i gan xawa katta yaxarun senbenden buruxande a ña fiini beeni ga saqqa yaxu ma koren naxaaxunin su i ga yugon do yaxaren yekkoyen koyini :
  - a) Ken haqqi baane ga yaxun sikken dabarini ;
  - b) Ken haqqi baane ga yaxulemma sugandinden newondini do nan yaxin seren rja a gan lijo an da ;
  - c) Kun haqqu baanu do yimmankaaxuni na kite yaxun do fatayen dimma ;
  - d) Kun haqqu baanu do yimmankaaxuni na kini saarano a ga gilli yaxalemmon kaara su xo fo be ga katta i remmu. A ga ña moxo su lemunu ku munnafa nan ro kaane ;
  - e) Kun haqqu baanu na kini saarayun gaboyen do i naxa laatoyen kaara ken ga ñaana xota su falle a do sere su tuwaaxun kamma. Na xibaarun kita, xaraŋŋe do fiini beeni ga i deemana i ga kun haqqun sigindini ;
  - f) Kun haqqu do kun yimmankaaxuni na kite xooronden, xalifa, tanganden do lemunun raganden kaara. Ma kaani beeni ga sikki ti ken rja birenbe ku sigi xannu ga jamaane kiiten noxo: a ga ña moxo o moxo lemunu ku munnafa nan ro kaane ;
  - g) Kun haqqu baanu na kini kaagun yugon do kaagun yaxare jammun sugandinden kaara, gollin xabila do haaju siro fo ;
  - h) Kun haqqu baanu na kini yaxalen baane su fogumaaxun kaara, kiteyen, sorogonden, marayen, haaju siroyen do naaburu kiteyen kaara a ña a kite ti xafu ma ti naabure.
2. Kiiten nta wurunu lemunun futtu kattun do i yaxunin kamma. Fiini beeni ga wutini ken kaara kafini luwan surumaadu i wutini ya kuudo na siinen fo roxen sigindi yaxun da do na yaxu safanden dagandi kitaabi xoore di.

TAXANDI KARAGANDI

Guda 17

1. Kuudo na kaana dagayun taxasi ke me mukke daga moxon noxo, kuwa sigi kuudo na yaxarun senbenden buruxa (i ga a xilli Kuwan) ; me mukke ke ro bire tuwaana xooro tammi do segu wa a di. A mandaragayen falle ma tanjikken do baanandin

royen dimma tanpille do sikko tuwaana xooro i marataban xoreen ga ni i tuwaaxu ga saqqa ke me mukke noxodufon kamma wa tawene. Ku tuwaana xooro jamaanu ku yan da i sugandi bakka jamaanu ku soro. Baane su wa taaxunu ti i toxo na a saxu taaxu moxonin taxandi xullen kamma do haadama remmun ñan moxo gabu ken do kiiti ka xooron killun.

2. Kuwa ke soron sugandini ti kunpan sugandinden killen ya. I bakka soro beeni jamaanu ku ga da i toxonun kini. Jamaane su ga a di a rawa sere sugandini bakka i saareremmu.
3. Sugandindin fana ñaana xasu tumi me mukke ke royen falle. A ga na roxo, xasu sikki sugandinde su kaane Duna jamaanun kafon xirise wa bataaxen safana jamaanu ku ya kuudo na i soro beeni ga kafini sugande na i toxonin kini xasu filli noxo. Xirisen wa soro ku su toxoni batundini me na a saxu arifenin ri moxo a na a kjo jamaane be ga da i sugandi, ken falle a na toxonin ku kiñandi jamaanu ku ya.
4. Kuwa ke soro sugandini jamaanu ku batun ya xirisen ga a xilli duna jamaanu kafon kan noqqu. Ken batu sikki birenbe jamaanu ku taxandi sikkun filli ga na timme. Soro beeni ga ñaana kuwan soron ku ni soro beeni ga da xan gaben kita ya kafini xan gabe be ga kite jamaanu beeni soron ga tawe nan sugandi.
5. Kuwa ke soron taaxunu ti siino naxati ya. Ganta soro kabi beeni ga sugandi sugandindi fana ña i taaxen ñemene siino filli ya noxo : kuwa ke xirise na soro ku kabi sagarana sugandindi fanan falle ya non do no.
6. Kuwa ke soron karagi kuttun sugandinden bakka ti killu beeni ga koyi guda 1, 2 do 3ndi noxo ke guda baane ga da mandaragayi 35ndi ma a royen batu. Soro filli beeni ga sagate i taaxe ñemene siino filli ya noxo: kuwa ke xirisen wa riini i toxonin sagara.
7. Kuudo nan waase taaxuran duuro toqqa a daga jamaane be tuwaana xoreen ga da gollen wara a na sere tana saaga a batte ken ga bakka a saare remmun, kuwa ke durjayan kamma.
8. Batu xore durjayan kamma kuwa ke soron wa musoni kitta i ga gilli Duna Jamaanun Kafon naaburu xo batu xore ga da a riti moxo be na a saxu kuwa ke gollun kamma.
9. Duna Jamaanun Kafon xirise wa gollinñajano do gollinñan yokku senbene kuwa ke i ga a deemana a ga i gollen dabarini moxo be gan fotonta. Gollu beeni ke me mukke ga da i xalifa a yi

Guda 18

1. Jamaanu ku da laahidun wutu nanti i wa golli xensendi kayiti koyini Duna Jamaanun Kafon xirisen ɗa kuudo kuwa ke na a wure guuga. Ken wa saqqa luwa, kiite, golle ma fo tana i ga da a sigindi kuudo na ke me mukke sigiranin yaaxe bagandi do taabandu xooro beeni ga dabari ken kaara :
  - a) Siine be ga da me mukke ke sikken batu ken jamaane noxo :
  - b) Ken falle siino naxati su kafini me mukke ke ga na a tirindi.
2. Golli xensendi kayitini ku rawa fiinin do xotaniin koyini i ga katta waajibini beeni me mukken ga da i kaane taaxundi.

Guda 19

1. Kuwan ya na i yimme tere killen sigindini.
2. Kuwan ya na i biron taaxundini siino filli haqqe.

Guda 20

1. Kuwan wa taaxunu siine su koyu filli noxo kuudo na golliaɗan kayitinin wure guuga xo me mukke ke guda 18ndi ga da a riti moxo be.
2. Kuwa ke taaxun ɗaana Duna Jamaanun Kafon taxuran ya ma xa dingira su ga rawa gemme kuwa sugandinden ɗa.

Guda 21

1. Siine su kuwa ke wa i gollun daga moxon koɗɗo Duna Jamaanun Kafon batu xoreen ɗa a ga bakka ti kafo be ga saqqa kotokotaaden do haadama remmaaxun kamma. A rawa simmayu do araayindu kinni i ga saqqa golliaɗan kayitinin wure guuganden do xibaaru beeni ga giri jamaanu ku. Kun simmayu do araayindu kafini kuwa ke golliaɗan kayitin ya i ga jamaanu ku koroosindun batta.
2. Duna Jamaanun Kafon xirise wa kuwan golliaɗan kayitinin walla katta kuwa be ga sikki ti yaxarun fiini kuudo a tuwaaxu na ro a di.

Guda 22

A daga kafoni beeni tuwaaxun xerexerenton ga ni i soron nan tawe birenbe kuwa ke kille su ga wutini a ga saqqa i gollun ya kamma. Kuwa ke rawa a muurunu kafon xerexeton maxa i na golliaɗan kayitini kini i ga saqqa kuwa ke royen ɗa dingirani beeni ga kafini i gollu.

TAXANDI TUMUNDI

Guda 23

Kuwa ke killi baane su nta fo bonondini killu beeni ga yugon do yaxaren yekkoyen gemundini i gan rawa fiini :

- a) Jamaanen kiiten noxo : ma
- b) Me mukke tana su noxo, gemu xanne su ma meragemme su ga ken jamaane do jamaane tana naxa.

Guda 24

Jamaanu ku da laahidun wutu katta gollun su dabarinden jamaanen noxo kuudo na haqqu beeni ga tuwi ke me mukke noxo na i yaaxe bagandi.

Guda 25

- 1. Ke me mukke mandaragayen daga jamaanun su da.
- 2. Duna Jamaanun Kafon xirise ya ni ke me mukke tanganda.
- 3. Ke me mukke riini safe ya. Surumaadu beeni ga katta ken safande i na kini Duna Jamaanun Kafon xirise.
- 4. Ke me mukke daga jamaanu ku su nan kafi a yi. Royen ñaana ti royi feeren ya kinne Duna Jamaanun kafon xirise noqqu.

Guda 26

- 1. Jammaane su rawa waxati su ke me mukke kurunbaaxunden tirindini birenbe a ga safandi Duna Jamaanun Kafon xirise ña.
- 2. Duna Jamaanun Kafon batun na a faayi killu beeni ga wutini ma ganta tirindinde be ga saqqa ken kamma.

Guda 27

- 1. Ke me mukke sikken joppene koota be kayitin ga kini Duna Jamaanun Kafon xirise ña a ga gemme a tanjikken bito. A ga ni mandaragaye ma royen tanpillen surumaade.

2. Jamaane ku bananbe su ga rini duɗe me mukke ke ma a ga roono mandaragaye ma royen tanpillen surumaaden falle, ken me mukke sikken joppene tanjikke bito falle birenbe ken jamaane ga da i mandaragayen ma i royen kayitin kini.

Guda 28

1. Duna Jamaanun Kafon xirisen a ga na kayiti ke kita ma a ga da i jootun kini na i wara katta jamaanu ku su mandaragayen ma royen dimma.
2. Jooto su do ke me mukke ga nta doome a ma fatonta yamarin.
3. Jooto ku rawa wutini waxati su birenbe an ga na safandi Duna Jamaanun Kafon xirise ɗa : a xa na jamaanu ku su tuwinda me mukke ke. Safande ke kootan ɗaana a kite kootan ya.

Guda 29

1. Sooxiye ga na ɗi jamaanu filli ma jaman gabe naxa a ga saqqa ke memukke fatanfansinde ma a sikken kamma selli an da ɗi a ga ma gemu masalaɗɗe kamma a kiitini ya birenbe i bananbe ga da a tirindi. Xasu tumi noxo ken falle selli i ga ma gemu kiiten dagamoxon kamma, i bananbe su rawa a kiɗana jamaanun kiiti ka xoore. I na tirindinde kini a ga saqqa kiiti ka ke sigi yimmen kamma.
2. Kaara su ga a di an rawa birenbe a ga an mandaragayen roono me mukke ke duɗene a yi ma roono a di an na a koyi nanti ke kutiye guda fana digaamu ma an siiti. Jaman kuttu ku xa ma siiti kun digaamu a terjana jamaane be ga da ken me sooxiyen koyi.
3. Jamaane su ga da joota koyi na a saxu ke kutiye guda 2 digaamun kamma a rawa waxati su, ken joota bakka a yi birenbe a ga safandi Duna Jamaanun Kafon xirise ɗa.

Guda 30

Ke me mukke be ga engelen, araaben, siniwan, esipaɗolin, faransen do riisin xanne a su ni baane ya. A warene Duna Jamaanun Kafon xirise noqqun ya.

Direction de l'Équité et de l'Égalité de Genre,
sis au Point E, Rue B x Avenue Cheikh Anta Diop
Tél. : 33 825 96 36 - Fax : 33 825 96 31

www.directiongenre.com

Projet d'Appui à la Stratégie Nationale pour l'Équité
et l'Égalité de Genre (**PASNEEG**)
Rue Aristide Le Dentec x Pierre Million
Tél. : 33 889 25 80 - Fax : 33 842 91 89